LA TRADUCCIÓ DE NARCÍS OLLER D'*UN LLIBRE TRIST**

THE NARCIS OLLER'S TRANSLATION OF *UN LLIBRE TRIST*

Ivan Garcia Sala
Universitat de Barcelona
ivangarcia@ub.edu

Resum: Durant el període de crisi creativa que sofreix a finals del s. XIX, Narcís Oller es dedica a la traducció. Una de les obres que tradueix és *Un llibre trist*, un recull factici de tres textos de Lev Tolstoi. L'estudi comparatiu de la traducció i recepció d'aquestes obres a Europa revela que Oller utilitzà dues fonts intermèdies franceses per traduir un dels textos, *La mort d'Ivan Ilitx*, i una sola font per als altres dos, *Tres morts* i *La mort al camp de batalla*. La comparació amb les fonts intermèdies també posa de manifest la voluntat d'Oller de fer unes traduccions ben integrades en els sistema lingüístic i cultural català, fins al punt de provocar la il·lusió que són textos originals. És en els diàlegs on s'evidencia d'una manera més clara el treball d'apropiació i reescriptura que fa Oller. L'oralitat que Oller imprimeix als diàlegs aproxima les seves traduccions al text original de Tolstoi, i les distancia de les traduccions franceses intermèdies, estilísticament molt més neutres.

Paraules clau: Traducció del rus, Narcís Oller traductor, Lev Tolstoi al català, traducció indirecta.

Abstract: During creative crisis at the end of 19th century, Narcís Oller dedicated himself to translation. One of the translated works is *Un llibre trist*, a collection of three texts of Leo Tolstoy. The comparative study of translation and reception of these works in Europe reveals that Oller used two intermediate sources for one of the texts, *La mort d'Ivan Ilitx*, and one source for the other two texts, *Tres morts* and *La mort al camp de batalla*. The comparison with the two intermediate sources also demonstrates the desire of Oller to do the translations well integrated into the Catalan linguistic and cultural system, to the point of causing the illusion that the texts are

(*) Aquest article s'emmarca dins del projecte *Traducción, recepción y relaciones entre literaturas en el ámbito cultural catalán (1939-1975)* (FFI2011-26500).

originals. This is mainly in the dialogues where the work of appropriation and rewriting can be clearly perceived. Orality incorporated by Oller in his dialogues approximates his translation to the original text of Tolstoy and distances it from intermediate French translations, which are stylistically much more neutral.

Key words: Translation from Russian, translator Narcís Oller, Leo Tolstoy in Catalan, indirect translation.

1. INTRODUCCIÓ

La literatura russa comença a conèixer-se i a ocupar un lloc destacat en la literatura europea a mitjan anys vuitanta del s. XIX. A Catalunya, l'escriptor Narcís Oller té un paper determinant en la història dels inicis de la recepció i traducció d'aquesta literatura, paper que ha estat estudiat per Ramon Pinyol (1999b; 2010), Enric Gallén (1997; 2001) i Nina Avrova (2004). En aquest article voldríem aprofundir en l'anàlisi d'una de les seves traduccions de la literatura russa, *Un llibre trist* (1897), un recull factici de tres textos de Lev Tolstoi. L'objectiu és revisar les fonts que va utilitzar per realitzar la traducció i, comparant-les tant amb el text rus com amb el català, aportar nova informació sobre l'ofici traductor d'Oller.

Quan Oller emprengué la traducció d'*Un llibre trist*, ja havien aparegut contes i relats de Tolstoi en català a *La Renaixensa* i a *L'Avenç* entre 1891 i 1895 (Pinyol 1999a: 132, 135-136; 2010: 432). Uns anys abans el mateix Oller havia traduït obres d'autors russos: el 1885 i 1887 alguns dels *Poemes en prosa* d'Ivan Turguénev (Pinyol 2010: 438-439) i el 1886 la novel·la *Memòries d'un nihilista*, del seu amic Isaac Pavlovsky. Justament aquest, un exiliat a França que era corresponsal de diaris russos i traductor, fou clau per a la difusió de la literatura russa entre els intel·lectuals catalans i madrilenys.[1] La seva influència també fou determinant per a Oller, que més tard diria en les seves memòries que durant l'hivern de 1884 i 1885 el rus li féu conèixer la narrativa de Tolstoi i Turguénev (Oller 1962: 36-37). Pavlovsky, que traduí al francès obres d'aquests i altres

1. Per obtenir més informació sobre Pavlovsky, vegeu Pavlovsky (2011), Pinyol (2010: 433-435), el CD *Isaac Pavlovsky (1853-1924). Biographie* de Jacques Pavlovsky, dipositat en l'Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona (= AHCB), i la web <http://isaac_pavlovsky.monsite-orange.fr/> (consultada el 14 de gener de 2016).

autors russos, freqüentava el cercle parisenc de Turguénev, establí correspondència amb Tolstoi i fins i tot el visità a Iàsnaia Poliana l'any 1894 (Pavlovsky 2011: 141-146).

En la correspondència amb Oller, Pavlovsky tot sovint li comenta les novetats de la literatura russa que es publiquen a França, li parla de les seves pròpies traduccions del rus al francès i li recomana les obres que es podrien traslladar al català.[2] Fins i tot podem suposar que en alguna ocasió li donà un cop de mà amb problemes concrets de traducció (Avrova 2004: 60). Tanmateix, pel que fa a *Un llibre trist*, no hem trobat cap document que confirmi la mà de Pavlovsky en la idea o en el procés de traducció.[3] Segons comenta Oller, fou el crític i bon amic Joan Sardà qui l'animà a traduir després de la mort del seu cosí Josep Yxart (1895). Arran d'aquesta mort, per tal que Oller distragués la seva «tristesa i enyorança», Sardà l'empenyé a escriure *Figura i paisatge* i a traduir els textos de Tolstoi, els *Poemets en prosa* i *L'execució de Troppman* de Turguénev (Oller 1962: 235). No sabem fins a quin punt Sardà influencià Oller en la tria d'obres per a *Un llibre trist,* tot i que és sabut que Sardà s'interessava vivament per la literatura russa i que anomenava Tolstoi «el gran novelista ruso, el rey, para mí, de la novela contemporánea» (1914b: 48). Fruit d'aquest interès és un article que publicà sobre poesia russa i també algunes traduccions que, segons Pinyol, deuen ser les primeres traduccions al català de poemes russos (1999a: 132).[4]

Un llibre trist es publicà els primers mesos de 1897. És força difícil intentar establir amb precisió quan es féu pròpiament la traducció a causa de la manca d'informació. Com ja s'ha dit, podria haver començat a partir de l'estiu de l'any 1895 (Oller 1962: 281); però sabem, per la seva correspondència dirigida a Raimon Casellas i a Francesc Matheu, que l'agost de 1896, durant la tradicional estada d'estiueig a Puigcerdà, Oller es dedicà a la traducció d'*Els poemets en prosa* de Turguénev (Castellanos 1982: 58). A la carta a Matheu, del dia 10 d'agost, fa al·lusió a aquesta traducció juntament amb altres projectes literaris que vol dur a terme:

2. La correspondència de Pavlovsky dirigida a Oller es troba conservada a l'AHCB. Anna Llovera n'ha fet un estudi on ha inclòs l'anàlisi de deu cartes d'Oller dirigides a Pavlovsky que es conserven a la Bibliothèque Nationale de France (= BNF; Llovera 2011: 17-18). Aprofito per agrair la informació i ajuda que l'Anna Llovera em proporcionà molt amablement.

3. Cal dir, però, que entre 1895 i 1897, període en què es podria haver traduït el llibre de Tolstoi, la correspondència conservada entre Pavlovsky i Oller és força migrada: a l'AHCB hi ha quatre cartes de l'any 1895 i una de 1897, i a la BNF una de 1895 (Llovera 2011: 20). En cap d'aquestes es tracten les traduccions de Tolstoi.

4. Els poemes són: «Del poeta rus Alexei Tolstoi» (s/d) (1914b: 320-321), «L'antxar» de Puixkin (1883) (1914b: 321-322) i «Nocturn» de Fet, publicat a *L'Avenç* 15-16 l'any 1893, pp. 248-249. L'article es titulava «Poesía rusa» i partia de la lectura d' Emm. de Saint Albin (1893), *Les poètes russes. Anthologie et notices biographiques,* París, Savine (Sardá 1914 : 171-180). Fou publicat a *La Vanguardia* els dies 9 de setembre de 1893 (p. 4) i 12 del mateix mes (p. 4).

> He agafat à la Pilar Prim una por tan cerval que'm sembla una empestada. Tradueixo los poemets de Tourgueneff per a completar la colecció que tinch ja avensadissima y no he escrit fins are original sino un recort de noy un xich *deliqüecent* i no sé qué. Després faré *La viva Espanya* que't dèch à tu. Abduas cosas van destinadas al volum *Blau y negre* que en últim cas oferiré a l'Aldavert mal que em pesi en arribant à Barcelona. En això meteix pots veure tu, l'alicient que tinch pera escriure.[5]

En aquest comentari no hi figuren referències a cap obra de Tolstoi; podem aventurar, doncs, que la traducció d'*Un llibre trist* es féu més tard, entre la tardor de 1896 i l'hivern de 1897, ja que els relats es publicaren primerament per entregues dins del fulletó de la revista *L'Atlàntida* entre gener i maig de 1897. Uns mesos més tard sortiren enquadernats a la «Biblioteca de l'Atlàntida», editats per Tip. L'Avenç (Pinyol 2010: 442). El llibre, un cop publicat, contenia tres textos: *La mort d'Ivan Iliitch*,[6] *Tres morts* i *Mort al camp de batalla*.

Durant el mateix període, entre gener i maig de 1897, a l'apartat «Onades» de la revista *L'Atlàntida* van anar apareixent notes sobre els textos de Tolstoi publicats al fulletó que poden donar certes informacions sobre la traducció. La primera nota, apareguda l'1 de gener, evidencia la intenció de publicar un conjunt de textos de Tolstoi traduïts per Oller i fer-ne després un recull factici; tanmateix, també es dóna a entendre que en aquest recull s'inclouran traduccions d'altres autors fetes per Oller.[7] Tot i així, la notícia del 15 de febrer precisa que el volum es farà només amb obres de Tolstoi.[8] Aquesta notícia també indica que al febrer s'acaba de publicar *La mort d'Ivan Iliitch*; per tant, *Tres morts* i *Mort en el camp de batalla* devien aparèixer entre març i maig.

És interessant constatar que en cap d'aquestes notes no hi apareix el títol *Un llibre trist*, cosa que ens fa pensar que potser el recull rebé aquest títol un cop fou completat. De fet, és possible que inicialment el recull portés el títol d'una de les obres que contenia, *La mort d'Ivan Iliitch*, ja que a *Figura i paisatge* d'Oller, editada

5. Carta de l'epistolari de Narcís Oller del Fons Francesc Matheu conservat a la Biblioteca Nacional de Catalunya (Ms. 2209 VIII). Transcrivim les cartes amb l'ortografia original.

6. En general, tot i que utilitzem la transcripció del rus segons els criteris de l'IEC, conservem la manera de transcriure de les traduccions que citem. En aquest cas, si bé segons l'IEC el cognom del personatge hauria de ser Ilitx, Oller, com els traductors francesos, utilitza la forma *Iliitch*.

7. «Les traduccions de Tolstoi que comencem a publicar en lo folletí són del nostre estimat col·laborador Narcís Oller. Seguirán altres traduccions fetes pel meteix de diferents autors notables, reservant-nos pel final la publicació de la portada» (s.a. 1897a: 12).

8. «Publiquem en aquest número lo quart folletí de la notable obra de Tolstoi *La mort d'Ivan Iliitch*. Seguirán després altres obres del meteix, totes traduïdes pel reputat novelista y ferm colaborador en Narcís Oller, formant un bonic volum d'unes 200 planes» (s.a. 1897b: 12).

també per l'editorial L'Avenç a la segona meitat del mes de març de 1897,[9] s'anuncià «en premsa» *La mort d'Ivan Iliitch* juntament amb *Els Poemets en prosa*. Quan *L'Atlàntida* lliurà les cobertes amb el darrer fragment, pel maig, el volum ja portaria el títol d'*Un llibre trist* (el 25 de juny n'apareix una crítica a *La Vanguardia*). No obstant això, a *L'Atlàntida* aquest títol no està documentat fins el número del dia 15 d'agost, on es proposa als lectors intercanviar els fulletons pel llibre enquadernat (s.a. 1987c: 8). Segons Oller, titulà el seu «tomet» de traduccions de Tolstoi *Un llibre trist* «pel to general de tot son contingut» (Oller 1962: 281).

Si bé no disposem de més dades sobre el moment en què Oller conegué aquests textos de Tolstoi ni tampoc sobre el consell o ajut que pogué rebre per a fer la traducció, ens ha semblat que la comparació amb la font intermèdia hauria d'aportar més informació. Inicialment partírem de la idea que el text intermedi que utilitzava Oller per fer *Un llibre trist* era un recull factici de textos de Tolstoi titulat *La mort*, traduït per Elie Halpérine-Kaminsky (Pinyol 2010: 442-443; Garcia 2011: 66).[10] Per bé que la comparació entre els dos textos demostrava que això era cert pel que fa a *Tres morts* i *La mort al camp de batalla,*[11] pel que fa a *La mort d'Ivan Iliitch*, en canvi, observàrem que la versió d'Oller s'allunyava considerablement de la font francesa, fet sorprenent si es tenia en compte que l'escriptor català solia seguir fidelment els textos dels que partia (Pinyol 2010: 438). L'evidència més clara era el nombre de capítols: la versió d'Oller en tenia dotze com l'original rus, mentre que la d'Halpérine en tenia tretze. Vam concloure que aquesta proximitat amb el text rus només podia deure's al consell d'algú que llegís l'original —i ja hem dit que no hem aconseguit cap document que ho confirmi—, o bé a la consulta d'una altra traducció. Per tal d'establir quina era aquesta altra font intermèdia, vam resseguir la gènesi i recepció de *La mort d'Ivan Iliitch* a Europa.

9. La data es pot deduir a partir de les notícies aparegudes el 12 de març a l'apartat «Barcelona» de *La Renaixensa* (p. 1444) i el 29 del mateix mes a «La crónica local» de la revista *La Dinastía* (p. 1)

10. Fins i tot és probable que Oller s'inspirés en el títol de l'antologia francesa, però que fes menys contundent el de la seva traducció (Pinyol 2010: 442-443).

11. *Tres morts* apareix per primer cop com *Trois morts* a la *Revue des Deux Mondes* l'any 1882 (Tolstoï 1882: 914-925), traduïda per E. M. de Vogué. Més tard, el 1886, apareix dins la ja anomenada *La mort* d'Halpérine i el 1890 dins del recull factici de textos tolstoians *Scènes de la vie russe* amb un títol més descriptiu, *Trois façons de mourir*, a l'editorial Henri Gautier de París (no se n'indica el traductor). La comparació del text d'Oller amb aquestes traduccions franceses indica que només n'utilitzà una, la d'Halpérine. El mateix podem dir de *La mort al camp de batalla*, que en realitat és un fragment dels *Relats de Sebastòpol*, obra que aparegué sencera també l'any 1886: *Les cosaques. Souvenirs de Sébastopol*, París, Hachette.

2. LA RECEPCIÓ I TRADUCCIÓ DE *LA MORT D'IVAN ILITX*

Es considera que Tolstoi escrigué *La mort d'Ivan Ilitx* entre 1884 i 1886 (Grossman 1936: 679-683). Lliurà el manuscrit a la impremta pel febrer de 1886, però continuà fent-hi correccions (sobretot als capítols x, xi i xii) i afegint-hi fragments fins al principi de març (Grossman 1936: 682), mes en què es publicà.

El mateix any 1886 es publiquen en francès dues traduccions de *La mort d'Ivan Ilitx.* Una, dins del recull *La mort* fet per Halpérine-Kaminsky. Publicat per l'editorial Perrin, a més de *La mort d'Ivan Iliitch* també conté *Trois morts, La mort d'un cheval* (fragment de *Kholstomer*, habitualment traduït com *Història d'un cavall*), *La mort sur le champ de bataille* (fragment de *Relats de Sebastópol*), *La mort du prince Andréi* (fragment de *Guerra i pau*) i *Mort de Nicolaï Levine* (fragment d'*Anna Karénina*). Halpérine explica en el pròleg del recull que l'aparició de *La mort d'Ivan Ilitx* l'induí a fer un recull de relats i fragments tolstoians sobre la psicologia del moribund en diverses situacions, perquè li semblava que el tractament que feia l'escriptor rus del tema era diferent del que en feien els escriptors europeus (Halpérine 1887: 1).

L'altra traducció de 1886 de *La mort d'Ivan Iliitch* apareix, juntament amb *Le roman d'un cheval* i *Un pauvre diable*, dins del recull *Dernières nouvelles* a l'editorial Nouvelle Librairie Parisienne d'Albert Savine. La traducció és d'Eléonore Tsakny, que col·laborà amb Savine en diverses ocasions.

Eugène-Melchior de Vogüé comenta sorprès: «écrit par l'auteur au mois de mars de cette année, ce récit est déjà traduit en double à Paris. Juste ciel! c'est une course» (1886: 824). I, realment, des que l'any 1884 la literatura russa comença a posar-se de moda a França i la resta d'Europa, s'inicia una competència aferrissada per publicar obres russes, sobretot de Tolstoi, competència que suposa que en alguna ocasió, com en el cas que estudiem, es publiquin diferents traduccions de la mateixa obra en un breu període de temps. Un molt bon exemple del desfici per publicar literatura russa l'explica A. N. Polossina (2004) en un estudi sobre les tres traduccions d'*Infància. Adolescència. Joventut* de Tolstoi publicades entre 1886 i 1887. Polossina basa el seu estudi en la correspondència d'una de les traductores, Cécile Vincens, que firmava amb el pseudònim d'Arvéde Barine. A través d'aquestes cartes, conservades a l'arxiu de Vincens al fons de manuscrits de la BNF, s'observa l'esforç que fan la traductora i l'editorial per aconseguir l'exclusivitat de publicació de l'obra, que, finalment, no obtenen. Cal tenir present, d'una banda, que Rússia no firmà la Convenció de Berna i per publicar traduccions del rus durant molt temps no es pagaven drets d'autor, cosa que molt probablement afavorí l'interès de les editorials franceses i d'altres països per publicar literatura russa (Hemmings 1950b: 54). De l'altra, també cal tenir en compte

que ja aleshores Tolstoi volia renunciar als drets d'autor i, tot i que oficialment no ho faria fins al setembre de l'any 1894 i només als drets d'una part de la seva obra, la seva actitud podria explicar que cap editorial francesa no pogués aconseguir-ne l'exclusivitat.

La mort d'Ivan Ilitx té una gran acollida a França: «Je viens de constater en Russie l'enthousiasme sans réserve qu'elle excite dans le public; je retrouve en France l'écho de ces applaudissements. A Pétersbourg et à Paris, on répète en choeur que le lion n'a jamais mieux rugi» (Vogüé 1886: 827). Romain Rolland, que comença la seva biografia de Tolstoi parlant de la inundació de traduccions del rus l'any 1886, recorda que *La mort d'Ivan Ilitx* fou una de les obres russes que gaudí de més èxit entre el públic francès (1913: 136) i comenta que uns burgesos de la seva regió «qui ne s'intéressaient point à l'art et ne lisaient presque rien, parlaient de *La mort d'Ivan Iliitch* avec une émotion concentrée» (1913: 2). L'any 1894 apareix encara una altra traducció en francès de *La mort d'Ivan Iliitch,* feta per de J. Darville, amb il·lustracions de Marold i Mittis, publicada a París per Dentu. És una traducció molt més lliure pel que fa a l'estructura —tot el relat s'encabeix en sis capítols en comptes dels dotze del text original— i el contingut.

La mort d'Ivan Ilitx arriba a altres països europeus gràcies a les traduccions franceses d'Halpérine i de Tsakny, excepte en el cas de l'anglès, que se'n fan traduccions directes.[12] El recull d'Halpérine és traduït al suec (1887) i a l'alemany (1889);[13] i el de Tsakny a l'italià (1894).[14]

A Espanya, la primera menció de *La mort d'Ivan Ilitx* es troba en una ressenya de Leopoldo García-Ramón a l'apartat «Cartas de París» de la *Revista contemporánea*

12. Em baso en la relació de traduccions de Tolstoi elaborada per Motílova (1961). La traducció anglesa citada és de W. H. Dole: Tolstoy, L.N. (1887), *Ivan Ilyitch and other stories*. Nova York, Crowell. Existeixen dues edicions més de la novel·la; no hem pogut comprovar si són la mateixa traducció de Dole o una de diferent: Tolstoy, L. N. (1887), *My husband and I and other stories*, Londres, Vizetelly i Tolstoy, L. N. (1888), *The death of Ivan Ilitch*, Nova York, Munro, 1888.

13. En suec apareixen dues edicions distintes l'any 1887: (*a*) *Döden skildrat i sex berättelser.* Övers. av. E. Koch. Uppsala, Universalbibliotekets förlag. Conté: *Ivan Iljitschs död*; *Tre dödsfall*; *När en häst dör*; (*Ur "En hästs levnadhistoria"*); *Döden på slagfälter*; (*Ur "Minnen från Sebastopol "*); *Prins Andrejs död* (*Ur "Krig och fred"*); *Huru Nikolai Lewin dog* (*Ur "Anna Karenin"*). (*b*) *Liv och död. Noveller*. Estocolm, Bonnier. Conté: *Ivan Iljitschs död*; *Tre dödsfall*; *Döden på slagfälter* (Fragment ur "Minnen från Sebastopol"); Nikolai Lewins död (Ur "Anna Karenin"). En alemany, en canvi, la primera traducció surt més tard, l'any 1889: *Der Tod. 5 Erzählungen*. Berlín, Janke. Conté: *Der Tod des Iwan Iliitsch*; *Drei Sterbende*; *Der Tod eines Pferdes*; *Der Tod auf dem Shclachtfelde (Aus den Erinnerungen an Sebastopol)*; *Der Tod des Prinzes Andreas*. L'any 1899 es torna a publicar a l'editorial Hilger i el 1900 a Janke (Berlín) amb el títol *Vom Tode*. *3 Erzählungen*, però només amb tres relats: *Der Tod des Iwan Iliitsch*. *Drei Sterbende*. *Der Tod eines Pferdes*.

14. Tolstoi, L. N. (1894), *Ultime novelle e piaceri viziosi*. Milà, Treves. Conté: *La morte di Ivan Iliitch*; *Il romanzo d'un cavallo*; *Un povero diavolo (Polikushka)*; *Piaceri viziosi: L'alcohol ed il tabacco*; *L'ubbriachezza nelle classi dirigenti*; *Delle relazioni fra i sessi.*

l'any 1886. García-Ramón ressenya l'antologia de Tsakny i, de les tres narracions que conté, elogia especialment *La muerte de Iván Jlütch* [*sic*], tot dient: «es de los libros que deben tener abierta la frontera» (1886: 289). Uns mesos més tard, ja el 1887, Emilia Pardo Bazán fa referència al relat en les conferències sobre literatura russa que llegeix a l'Ateneo de Madrid i que s'editen aquell mateix any amb el títol de *La Revolución y la novela en Rusia*.[15] La referència és breu, perquè Pardo Bazán (2009: 346) se centra sobretot en el comentari de *Guerra i pau*, *Anna Karènina* i en la teoria de la no-violència, però molt laudatòria:

> Porque Tolstoy, que sabe meter en color lienzos vastísimos, no es menos afortunado en el cuadro breve, creo que no cabe sobrepujar la perfección de sus novelas chicas, por ejemplo *La muerte de Iván Ilitch* y la primera parte de *La novela de un caballo*.

Probablement, en aquells moments Pardo Bazán llegí *La mort d'Ivan Ilitx* en la traducció de Tsakny, ja que en l'apartat referit a Tolstoi de la bibliografia que consultà per fer les seves conferències apareix la menció *Dérnières nouvelles* (sense especificar ni any, ni editorial, ni traductor) i no hi és recollida, en canvi, *La mort* d'Halpérine.

La primera traducció de *La mort d'Ivan Ilitx* en castellà apareix en una antologia d'obres de Tolstoi titulada *Páginas rusas* a l'editorial Pascual Aguilar de València l'any 1889. El relat, anomenat *Muerte de un magistrado*, està basat en la traducció de Tsakny. Tanmateix, la traducció de *La mort d'Ivan Ilitx* que en castellà fa fortuna fins al començament del s. xx és la de *La España moderna*. Aquesta revista, en què, com és sabut, Pardo Bazán exercí una influència determinant pel que fa a la literatura russa (Asún 1979: 1109), fou una de les que més es preocupà per traduir i difondre la literatura d'aquell país. El seu director, Lázaro Galdiano, com els seus contemporanis francesos, també lluitava per aconseguir els drets exclusius de publicació de les obres de Tolstoi (Asún 1979: 1061-1063). L'any 1892, *La España moderna* publica *La muerte* dins la «Colección de Libros Escogidos» a partir de la traducció d'Halpérine. Tot i així, del recull francès només inclou *La muerte de Ivan Ilitch, Tres muertos*, *La muerte sobre el campo de batalla* i *La muerte del príncipe Andrei*. El cinquè text de la traducció d'Halpérine apareix fora del llibre, en el número d'abril de 1892 de *La España moderna* amb el títol *La muerte de Nikolai Levine. Cuento*. Com era habitual a l'editorial, no s'hi indica qui en fou el traductor. Segons Raquel Asún, José de Caso, professor de sistemes filosòfics a la Universitat de Madrid, era un dels traductors del francès de *La*

15. Carlo Dorado ofereix una àmplia bibliografia sobre les conferències de Pardo Bazán dedicades a la literatura russa, sobre *La Revolución y la novela en Rusia,* i la relació de l'escriptora amb les lletres russes (2009: 211-215).

España moderna i traduí, entre altres autors, Tolstoi (1979: 1097). Asún també apunta el poliglot Ernesto Bark, d'origen estonià, com un dels traductors de literatura russa de *La España moderna* (1979: 1096).

Fins al 1902, en què l'editorial Montesinos de Barcelona publica *La muerte de Iván Illitch* versionada per Eugenio Heras, aquest relat i *Tres morts* només es poden trobar a l'antologia *La muerte* de la España Moderna. No és estrany, per exemple, que l'any 1899, en un article de Fernando Araujo sobre la temàtica evangèlica a l'obra de Tolstoi, es produeixi la següent imprecisió: «*La muerte de Iván Iliich* publicada en castellano con el título de *La Muerte*) […]» (1899: 176).

3. L'ÚS DE LES TRADUCCIONS INTERMÈDIES

Quines d'aquestes traduccions feren servei a Oller? Hem comparat la seva versió de *La mort d'Ivan Iliitch* amb les franceses que hauria pogut consultar (les d'Halpérine, de Tsakny i de Darville) i hi veiem la presència de dos textos intermedis, el d'Halpérine i el de Tsakny. Cal dir que a la biblioteca personal d'Oller, dipositada a l'AHCB, es conserva un exemplar d'aquesta darrera traducció, mentre que no se'n troba cap de *La mort* d'Halpérine.

Evidentment, Oller hauria pogut consultar també les traduccions castellanes de Pascual Aguilar i de *La España moderna*. Si aquestes versions tinguessin grans mutilacions o addicions o fossin molt lliures respecte dels textos francesos, seria fàcil determinar si feren servei a Oller. Tanmateix, la traducció de Pascual Aguilar i la de *La España moderna* són molt properes a Tsakny i a Halpérine, respectivament. Així doncs, per tal de dilucidar si la font d'Oller són les castellanes i/o les franceses, ens hem fixat en tres qüestions: l'error de traducció, la literalitat i la transcripció del rus.

En primer lloc, de la mateixa manera que en la crítica textual l'error del copista pot ser un argument important per a provar els vincles textuals, l'error de traducció també pot demostrar quin és el text o textos intermedis usats en una traducció indirecta. En aquest sentit, el traductor del text meta tant pot reproduir un error del text intermedi com cometre'n un altre que evidencii quina és la font. En segon lloc, considerem que les solucions lèxiques i sintàctiques literals són també una prova que demostra la filiació dels textos. Així, en el cas que ens ocupa, on les llengües en joc, el català, el castellà i el francès, són lingüísticament molt properes, la traducció literal sovint implica calcar la paraula o l'estructura sintàctica de la llengua intermèdia i això facilita la localització de la font. En tercer lloc, la transcripció de noms propis o paraules russes pot donar també una informació vàlida.

Tenint present aquests punts, podem afirmar que Oller no partí de Pascual Aguilar. En el text català es troben mots i estructures sintàctiques traduïdes literalment de Tsakny i no del text castellà:

Halpérine	Tsakny	Pascual Aguilar	Oller
Et il s'y rendit. Il rencontra effectivement les joueurs, et il eut encore temps de faire le cinquième (Tolstoï 1887a: 25).	Piotre Ivanovitch arriva en effet, avant la fin du premier **rob**; aussi, put-il **sans inconvénient** prendre part **au jeu comme cinquième**. (Tolstoi 1887b: 20).	Piotre Ivanovitch llegó efectivamente antes de acabar la primera mano, y pudo, por lo tanto, hacer el quinto y tomar parte sin dificultad en el juego (Tolstoi 1889: 22).	Y en Piotre Ivanovitch va arribar, en efecte, abans d'acabar lo primer ***rob***, y així pogué, **sense inconvenient**, pendre part en **el jòch com á cinquè** (Tolstoi 1897: 25).[16]
Il tenait à une distance respectueuse les autorités provinciales […] (Tolstoï 1887a: 37)	Il se tint à une certaine distance respectueuse des autorités gouvernementales et de leur **entourage** […] (Tolstoi 1887b: 28)	Mantúvose á respetuosa distancia de las autoridades gubernativas y **municipales** […] (Tolstoi 1889: 28).	Se mantenia á una respetuosa distancia de las autoritats governativas y dels que las **rodejaven** […] (Tolstoi 1897: 32).
Avec cela, il n'avait rien changé à l'élégance de sa mise; il cessa seulement de se faire raser le menton, et laissa pousser toute sa barbe (Tolstoï 1887a: 37).	**Tout en conservant** sa tenue élégante, il laissa **pousser** toute sa barbe (Tolstoi 1887b:29)	Dejóse toda la barba, sin abandonar por ello su aseo y elegancia (Tolstoi 1889: 28).	**Tot conservant** l'elegancia del vestir, se va deixar **creixe** tota la barba (Tolstoi 1897:32).

Taula 1

Pel que fa a *La muerte* de *La España moderna*, seria plausible que Oller s'hi hagués basat, ja que tenia present la literatura russa que publicava aquesta revista i editorial, com indica una carta dirigida a Francesc Matheu del 16 d'agost de 1894:

16. Utilitzem el text publicat el 1897 i no el que es publicà revisat segons la normativa fabriana a *Les obres completes* (Oller 1929: 81-176), correcció, com la de la resta de la seva obra, encomanada per Oller a Emili Guanyavents (Maseras 1995: 97; Bohigas 1965: 308-309, 316-317), ja que aquest corregí totes les obres amb «un excés d'intervencionisme» (Cabré 2009: 433) que desdibuixa l'estil genuí d'Oller. En un exemplar d'*Un llibre trist* signat per l'autor i conservat a la Biblioteca de Catalunya (= BC) hi ha les correccions fetes a mà per Guanyavents a *La mort d'Ivan Iliitch* que s'introduirien a l'edició de 1929 (topogràfic Ms. 1893). És interessant constatar que a la BC s'hi conserva un altre exemplar amb correccions fetes als tres relats (topogràfic 3-1-15) també per Guanyavents, correccions que no s'utilitzaren per a l'edició de 1929. En aquesta i en la resta de citacions conservo les cursives originals de la traducció d'Oller i de les traduccions franceses.

«No tot lo de La Moderna són deshonestitats. Hi pots trobar criticas magníficas de Zola, quentos aixerits de Daudet, noveletas deliciosas de Tourgueneff y de Tolstoi».[17]

Ara bé, comparant els textos hem observat que, malgrat que la versió de *La España moderna* és molt propera a la d'Halpérine, gairebé literal, hi ha algunes diferències entre aquestes que ens permeten afirmar que Oller es basà directament en la traducció francesa. En la taula 2 els exemples mostren la proximitat del text d'Oller al d'Halpérine:

Tsakny	Halpérine	*La España moderna*	Oller
[…] mais en fin ce n'est pas nous qui l'avons rendu malade (Tolstoï 1887b: 121)	**Comme si c'était nous** qui l'avions rendu malade (Tolstoï 1887a: 156)	**No parece sino que nosotras** le hemos puesto malo (Tolstoi 1892: 174).	**¡Com si nosaltras fossim** causa del seu mal! (Tolstoi 1897: 113)
—Ah, ah, ah, criait-il, je ne veux pas! Sur toutes sortes d'intonations cet ah! était la continuation du mot pas (Tolstoï 1887b: 127)	Il commençait par **crier**: Ne khotch**ou**! (je ne veux pas!) et son **cri** se prolongeait sur le son final: ou-ou-ou...! (Tolstoï 1887a: 163)	Empezaba por **decir** á veces: ¡Ne khotch**u**! (¡No quiero!) y prolongaba el sonido final de aquel grito u-u-u!.... (Tolstoi 1892: 182)..	Havia comensat **cridant**: *Ne Khotch**ou**!* (no ho vull) y aquest **crit** se perllongava sobre la final: u-u-u!... (Tolstoi 1897: 118)
Il voulut dire encore: —Pardonne. Mais il n'en eut plus la force. (Tolstoï 1887b: 130)	Il voulait ajouter: «Prosti! (pardonne!)» **mais il dit**: «Prop**ou**sti! (laisse passer!)» et, n'ayant plus le force de **se reprendre**, il laissa tomber sa main avec désespoir, sûr d'être compris par **qui de droit**. (Tolstoï 1887a: 167)	Quería añadir: «¡*Prosti* (perdona)!», **pero se equivocó y dijo**: «*¡Propusti* (deja pasar!)», y no teniendo fuerza para **corregir la frase**, dejó caer la mano con desesperación, seguro de que le habría comprendido **quien debía**. (Tolstoi 1892: 186)	Volia afegir: *Prosti!* (perdona!) **y va dir** *Prop**ou**sti!* (deixa fer!) y mancantli forsas pera **corretgirse**, deixà caure la mà ab desmay, segur d'haver sigut comprès per **qui més dret hi té**. (Tolstoi 1897: 120)

Taula 2

Hi veiem, en primer lloc, casos de literalitat respecte del text francès, tant pel que fa al lèxic (*crier/cridant*, *cri/crit*) com la sintaxi (*comme si / com si*; *se reprendre / corretgirse*). En segon lloc, observem que en la traducció de *La España moderna* la

17. Carta de l'epistolari de Narcís Oller del Fons Francesc Matheu conservat a la BNC (Ms. 2209 VIII). És difícil saber exactament a quines obres es refereix Oller en aquest passatge. Fins al gener de 1894 *La España moderna* havia publicat vint-i-un títols de Tolstoi, vuit de Turguénev, nou de Zola i sis de Daudet (Al-Matary 2010: 278).

transcripció francesa dels mots russos (*khotchou*, *propousti*) s'ha castellanitzat (*khotchu*, *propusti*), mentre que en la catalana s'han conservat les formes d'Halpérine. En tercer lloc, Oller tradueix erròniament, per un excés de literalitat, l'expressió *qui de droit* («qui més dret hi té»), contràriament al traductor castellà («quien debía»). L'error vincula clarament el text català al francès. Així, doncs, aquests i altres exemples que hem trobat en el llibre, demostren que Oller usà com a font els textos francesos.

Havent establert, doncs, que són dues les fonts que utilitza Oller per a *La mort d'Ivan Iliitch*, podem examinar a continuació com les utilitza. S'observa ja de bon antuvi que la traducció de Tsakny és la font intermèdia principal per a Oller. Pel que fa a la divisió en capítols que comentàvem més amunt, aquesta traducció i la d'Oller en tenen la mateixa quantitat, dotze, i no tretze com Halpérine. Quant a la transcripció dels noms propis, en gairebé tots els casos Oller es basa (amb algunes variacions personals) en la manera de transcriure de Tsakny. Finalment, l'anàlisi comparativa de les tres traduccions indica que, fins al penúltim capítol, la major part del text és molt proper a Tsakny i només s'hi detecta Halpérine en alguns fragments. En canvi, en els capítols finals, XI i XII, Halpérine pren el protagonisme i esdevé la font intermèdia dominant.

Els motius pels quals una traducció és més present que l'altra no són fàcils d'escatir. Ambdues pateixen d'inexactituds i d'elisions respecte del text original rus. Sabem que Elie Halpérine-Kaminsky (1858-1934), un dels torsimanys del rus al francès més prolífics dels que començaren a traduir a partir de mitjan anys 80 del s. XIX (Boutchik 1947: 31-34),[18] solia traduir literalment del rus al francès i, després el seu text era reescrit per un nadiu, segons explica Eugène-Melchior de Vogüé (1986: 839); aquesta operació no sempre garantia un resultat satisfactori, sobretot pel que fa a la qualitat de la llengua francesa (1986: 839-840):

> M. Halpérine est le fécond ouvrier de ce laborieux atelier de traducteurs. Je suis bien à l'aise pour parler de ses travaux, car il nous prévient modestement qu'il se contente de donner le sens du texte russe —et il le donne fort exact— à ses collaborateurs français qui ignorent sa langue et se chargent de la rédaction. A première vue, ce procédé ne promet rien qui vaille, pourtant, par je ne sais quelle opération d'alchimie qui m'échappe, il a ainsi donné des versions médiocres, d'autres fort estimables, une, enfin, qui est hors de pair.

18. Part de l'arxiu d'Halpérine pertany des de 1993 a l'Amherst Center for Russian Culture (Massachusetts). El contingut està detallat en el document *Il'ja Halperine-Kaminsky and His Contemporaries Collection 1881-1961*, consultable a <https://www.amherst.edu/media/view/40495/original/Halperine-Kaminsky.pdf> (consultat el 14 de gener de 2016).

Les traduccions d'Halpérine que De Vogüé destaca pel seu «français pénible» i «douloureux» són *Les deux Générations* i *Katia* de Tolstoi; en canvi, assenyala com a bona traducció, per la manera com s'ha traslladat l'estil de l'autor, *Un bulgare* de Turguénev.[19] El mateix Tolstoi deia d'Halpérine: «Té un francès dolent. No entenc com els francesos poden llegir les seves traduccions» (Polossina 2004: 239). I, malgrat tot, quan volgué difondre *El regne de Déu és dins vostre*, Tolstoi, a través del pintor N. A. Kassatkin, féu arribar un manuscrit de l'obra a Halpérine per tal que en fes la traducció al francès (Opulskaia 1998: 44). Més endavant, quan li preguntaren l'opinió sobre les dues traduccions franceses de *Resurrecció*, que aparegueren gairebé alhora, Tolstoi recomanà la d'Halpérine, probablement perquè en l'altra hi havia força elisions (Opulskaia 1998: 366). Pel que fa a *La mort d'Ivan Iliitch*, la versió d'Halpérine és molt més completa que la de Tsakny. Tanmateix, si alguna cosa més les distingeix, és l'estil, que sona més artificiós i literari en el cas d'Halpérine, i més planer en el de Tsakny. Tal volta aquesta diferència fou important per a Oller. Però també podria haver estat clau per a l'escriptor català l'editorial en què publicava la traductora: Eléonore Tsakny, segona esposa de Nikolai Petróvitx Tsakny, activista revolucionari emigrat a París, traduïa juntament amb el seu marit obres del rus al francès, la majoria per a l'editorial d'Albert Savine. És coneguda l'amistat que tenia Oller amb Savine; per tant, no seria gens estrany que Oller fes confiança a la traducció publicada per la seva editorial. A més, potser fins i tot el cognom de la traductora també el predisposava a favor d'aquesta traducció: l'any 1886 Isaac Pavlovsky havia encarregat a Nikolai Tsakny la traducció del francès al rus de *La bufetada.*[20]

Què porta, doncs, Oller a escollir una font en lloc de l'altra en un passatge determinat de l'obra? Tot i que és una hipòtesi difícil de demostrar, creiem que Oller partí inicialment del text de Tsakny, i no fou fins més tard, amb una part important de l'obra ja traduïda, quan començaria a treballar amb el text d'Halpérine. Si això fos cert, seria plausible pensar que utilitzà Halpérine per introduir modificacions a aquelles parts que ja tenia traduïdes i, sobretot, per fer la traducció dels últims capítols.

Sigui com sigui, Oller solia ser fidel als textos dels quals partia, ja que «no va assumir la concepció més lliure, de caràcter creacionista, que mantenien Joan Maragall o Cebrià de Montoliu sobre la traducció» (Gallén 2001: 45-46). En general, en

19. Una de les traduccions d'Halpérine realment desafortunades i que se sol citar com exemple de les tergiversacions amb què arriben les primeres obres russes al lector occidental, és la versió d'*Els germans Karamàzov* (1888), feta juntament amb el poeta i dramaturg Charles Morice, en la qual retallaren el text i transformaren part del contingut i dels personatges (Hemmings 1950a: 227-238).

20. Carta de Pavlovsky a Oller del 14 de setembre de 1886, a l'AHCB.

aquesta traducció es pot observar com, malgrat que construeix el seu text a partir de la combinació de les dues fonts, sol mantenir-se relativament fidel a l'opció que escull en un moment donat. Si introdueix canvis és per aconseguir un text que funcioni bé en català talment com si fos original; el mateix es pot dir de *Tres morts* i de *La mort al camp de batalla*. En aquest sentit es poden entendre els freqüents canvis de puntuació i d'organització dels paràgrafs, la creació de frases complexes a partir d'oracions que són simples en les traduccions franceses —sovint fent ús d'estructures de gerundi—,[21] però, sobretot, la tendència a evitar la literalitat tot usant expressions genuïnes del català:

Tolstoi	Halpérine	Tsakny	Oller
Удовольствия же Ивана Ильича были обеды маленькие, на которые он звал **важныхпосветскому положению дам и мужчин** (1964: 80)	Ce qui le délectait, c'étaient les petits dîners où il invitait les personnages des deux sexes **qui faisaient figure dans le monde** (Tolstoï 1887: 64)	Mais un des plus grands plaisirs d'Ivan Iliitch, c'étaient les dîners qu'il offrait à quelques **personnes haut placées** (Tolstoï 1887b: 49)	Però lo que més delectava á Ivan Illitch era'ls dinars qu'oferia á la **gent d'upa** (Tolstoi 1897: 49)
Но доктор **не хочет понимать вопрос** (1964: 101)	Mais le médecin **ne veut pas comprendre la question** (1887: 128)	Mais le médecin **ne veut pas comprendre le regard** d'Ivan Iliitch. (1887b: 98)	Però el metge's **fa'l desentès.** (1897: 93)

Taula 3

Aquesta labor d'aproximació de l'obra al sistema cultural català i a la seva llengua s'evidencia encara més en la traducció dels diàlegs. Com ja ha estat remarcat en diverses ocasions, Oller, com a bon escriptor naturalista, estava especialment interessat pel discurs oral (Gaziel 1962: xxv; Shoemaker 1963-1964: 268; Beser 1977: 341-42; Beser 1986: 16-17), interès que el portà a literaturitzar el llenguatge col·loquial (Ginebra & Navarro 1999: 105). És per això que en les seves obres sol parar una atenció especial al diàleg, una de les seves formes literàries predilectes (Beser 1986: 24), que li serveix per a caracteritzar els personatges amb més verisme (Tayadella 1986: 655; Ginebra 1999: 95; Avrova 2004: 99). En els diàlegs d'*Un llibre trist*, Oller amplifica el text per tal de donar-li un to més oral que en les traduccions franceses (i, fins i tot, que en l'original rus). Així, doncs, s'observa una clara tendència a afegir interjeccions, partícules intensives i locucions, i a utilitzar fraseologia, com es pot observar en els exemples de la taula següent:

21. Sobre l´ús del gerundi per part d'Oller, vegeu Ginebra & Navarro (1999: 102-103).

Tolstoi	Halpérine	Tsakny	Oller
Прими опиума. (1964: 106)	Prends de l'opium! (Tolstoï 1887a: 141)	Prends de l'opium. (Tolstoï 1887b: 108)	Pren opi, **home** (Tolstoi 1897: 102)
Как преувеличиваю? Тебе не видно - он мертвый человек […] (1964: 89)	Comment, tu exagères! Tu ne vois donc pas que c'est un cadavre? (1887a: 90)	Comment, tu trouves que j'exagère?.... Mais tu ne vois donc rien, c'est un homme mort (1887b: 70)	Còm, te sembla qu'exagero?... Donchs, **filla**, tu estàs cega: **si és home al aygua**! (Tolstoi 1897: 67)
Кабы ты не больной, а то отчего же не послужить? (1964: 98)	Si tu n'étais pas malade... encore! Mais puisque tu l'es, pourquoi ne te servirais-je pas? (1887a: 118)	Pourquoi ne ferai-je pas cela pour vous? Vous êtes malade. (1887b: 86)	**Ay**, pobre, si no patissis, **ray**. Però patint aixís, com vols que no't cuydi? (1897: 86)
«Не попробовать ли чаю?» – подумал он. —Да, чаю... принеси. (1964: 100)	"Prendrai-je du thé?" pensait-il. —Oui, du thé! apporte. (1887a: 123)	Si je prenais du thé? Pensa-t-il. —Oui, c'est une idée (1887b: 95)	**Qui sap**, si prengués thé? —va pensar.—**Calla**, potser sí! (1897: 89)

Taula 4

La caracterització dels personatges a través del diàleg és encara molt més evident en el relat següent, *Tres morts*, on es contraposa la manera de viure (i de morir) de les classes benestants amb la de les humils. En el text original de Tolstoi la parla dels mugics, taverners i cotxers, plena d'interjeccions col·loquials (*чаво*, *чай*) i popularismes (*вишь*, *помер*, *поди*) que la fan completament diferent de la dels senyors, ajuda a crear aquest efecte de contrast de classes. Oller aconsegueix produir la mateixa impressió omplint els seus diàlegs no només de repeticions i interjeccions (*fa?*), sinó també de popularismes (*dom* en lloc de *dónaʼm*; *hajas*), castellanismes (*hasta*), vulgarismes (*caratsu!*), com es pot veure a la taula 4. Molts d'aquests mots són assenyalats per Oller amb cursiva per marcar el tarannà popular de les expressions (Ginebra & Navarro 1999: 98).

Tolstoi	Halpérine	Oller
—Дай **испить**, брат; ты **чаво**? Парень подал ковшик с водой. —Да что, Федя, —сказал он, переминаясь,— тебе, **чай**, сапог новых не надо теперь; отдай мне, ходить, **чай**, не будешь (1961: 67).	—Donne-moi à boire, frère. Que veux-tu? Le jeune yamchtchik lui tendit une cruche d'eau. —Mais voilà, Féodor, dit-il en piétinant avec embarras; tu n'as sans doute pas besoin de tes bottes neuves pour le moment? Donne-les moi. Tu ne les porteras probablement plus (Tolstoï 1887a: 185).	—***Dom*** aygua, germà. **Y què cridas**, què vols? Lo jove li donà un cetrot d'aygua. —***Verás***, Fedeor, **és que...** —digué ronsejant— **és que** tu**... vaja, sí**, no crech qu'are com are las **hajas** de menester las tevas bòtas novas, **fa**? Me las podrias donar a mi, **donchs**. Tu **poc** las duràs més (Tolstoi 1897: 136)
[…] я и подумал себе: дай у Федьки сапог попрошу, ему, **чай**, не надо. (1961: 68)	Alors je me suis dit: "Je vais demander à Fedka ses bottes" (Tolstoï 1887a: 186)	Per això és que jo m'he **dit, dich**: **Té**, dèixa'm anar á veure si'l Fedka'm dóna las sevas botas, que **poch** haurà de menester may més. (Tolstoi 1897: 137)
Вишь, надрывается, даже у самой внутренность болит, как слышишь только (1961: 68)	Rien qu'à l'entendre, on se sent malade soi-même (Tolstoï 1887a: 186)	Si no més de sentîl, ***hasta*** jo'm poso malalta (Tolstoi 1897: 137)
Нет тебе простору никакого. А тоже, чистоту спрашивают. (1961: 68)	Nous n'avons plus de place, et on exige encore de la propreté! (Tolstoï 1887a: 187)	**Vès** quin llòc tenim **nantros**, y encare, ja ho sabs, volen netedat (Tolstoi 1897: 138).
—**Эк** сапоги важные! дай помажу (1961: 68)	—Ah! les bonnes bottes! Laisse-moi les graisser […] (Tolstoï 1887a: 188)	—**Noy**, quinas bòtas! Vols que te las ***llampihi***? (Tolstoi 1897: 139)
Даром отдал? (1961: 68)	Tu les as eues pour rien? (Tolstoï 1887a: 188)	De franch te las han **dadas**? (Tolstoi 1897: 139)

[…] а я ему говорю: куда уж тебе дрова рубить, а он как схватит топор да и почнет рубить, так шибко, шибко, только щепки летят. Что ж, я говорю, ты ведь болен был. Нет, говорит, я здоров, да как замахнется, на меня страх и нашел. Как я закричу, и проснулась. Уж не **помер** ли? Дядя Хведор! а дядя! Федор не откликался. —И то, не **помер** ли? Пойти посмотреть […] (1961: 69)	Et moi qui lui dis: —Mais comment pourras-tu fendre le bois! Mais lui saisit la hache; il se mit a fendre, et si vite, si vite qu'on ne voyait que des éclats de bois. —Mais qu'est-ce donc? que je lui dis, mais tu étais malade! —Non, qu'il me dit, je me porte bien. Et voilà qu'il lève la hache, et que la peur m'a prise. Je me suis mise à crier et je me suis réveillée. Peut-être qu'il est mort? Oncle Féodor! Hé! oncle! Féodor ne répondit pas. Mais serait-il mort en effet? Il faut aller voir, dit un des yamchtchiks réveillés. (Tolstoï 1887a: 191)	Y jo que li dich "Sí, **prou**; y què podràs asclar tu? Res". Y ell que, **fills**, agafa la destral, y comensa á asclar **ab un brillo, ab un brillo**, que per tot saltaven estellas. "Y donchs —exclamo jo— No deyas qu'estavas malalt?" "**Ca**!-ha fet ell. —Que no ho veus qu'estich bo. Y, tot d'una arbola la destral. Yo que m'esfereheixo, me poso á cridar y **llavonsas** m'he despertat". —Ay! Que no s'haji mort! Mestre Fedeor! Ep, mestre! Y veyent que no responia: —**Caratsu**! Pot ser sí qu'ho és de debó. A veure, miremho. (Tolstoi 1897: 141)
Да что, я разве отрекаюсь, —отвечал Серега, —я камень куплю, как сказал, куплю, в полтора целковых куплю. Я не забыл, да ведь привезть надо. Как случай в город будет, так и куплю. (1961: 74)	—Mais, quoi doue? est-ce que je le nie? Répondit Sérioga. Je l'achèterai, la pierre, comme je l'ai dit. Je l'achèterai pour un rouble et demi. Je ne l'ai pas oublié; mais encore faut-il la faire venir. La premiére fois que j'aurai à me rendre à la ville, je l'achèterai. (Tolstoï 1887a: 206)	—Però, y per què? Que per ventura ho nego? Ja la compraré la pedra, ja ho he dit. ***Hasta*** sé que m'en faré un ruble i mitj, **vès**. No me'n ***desoblido***, no. Però, si aquí no'n vènen. Al primer viatge que fassi a ciutat, la compraré, no tingueu por. (Tolstoi 1897: 150)
Что говоришь**-то**? Из полена не вытешешь, возьми топор да в рощу пораньше сходи, вот и вытешешь. Ясенку ли, что ли, срубишь. Вот и голубец будет. А то, **поди**, еще объездчика пой водкой. За всякой дрянью поить не наготовишься. Вон я намедни вагу сломал, новую вырубил важную, никто слова не сказал. (1961: 74)	—Que chantes-tu donc là, que tu ne peux en faire une avec le premier morceau de bois venu? Prends ta hache, va au bois un peu plus tôt, et tu la feras. Tu couperas un petit frêne, et tu auras ce qu'il te faudra. Car autrement, tu aurais à payer de la vodka au forestier, et ce n'est pas la peine de payer pour une vétille pareille… Ainsi, hier, j'ai cassé la volée de ma voiture, je suis allé m'en tailler une autre, et personne ne m'a rien dit (Tolstoï 1887a: 206-207)	—**Què t'empatollas**, **què t'empatollas?** Agafa la destral, puja al bosch de bon matí y la faràs. Ab un rebroll de freixa'n tens prou, y ni tan sols te caldrà pagar el *vodka* al guarda, que per una miseria **aixins**… **Té**, jo, **mira**, ahir se'm va trencar la ***boleya*** del **cotxo**. Què vaig fer? Me'n vaig anar á tallarne un altre. Donchs **dingu**'m va dir res. (Tolstoi 1897: 151)

Taula 5

Com es pot observar en el quadre anterior, hi ha una semblança estilística important entre el text rus i el català, mentre que en francès l'estil del text és molt més neutre. Si bé hi ha marques que indiquen el caràcter col·loquial del text (*ah!*; *hé!*), la parla dels personatges, tanmateix, no està tan connotada com la de Tolstoi ni la d'Oller. L'escriptor català, doncs, malgrat la neutralitat de la font que utilitza, sembla que intueix l'estil de l'original i aconsegueix traslladar-lo al català. És evident que aquesta feliç coincidència es deu al fet que tant Oller com Tolstoi, tot i la distància cultural i geogràfica, participen del mateix moviment literari; i que Oller està aplicant en aquesta traducció els principis estètics que utilitza també en la seva obra literària. Però tampoc no podem descartar que gràcies a un lector de primera mà com era Pavlovsky, Oller conegués la tendència de Tolstoi a retratar la parla dels personatges, sobretot dels que pertanyien a les classes humils.

4. RECEPCIÓ D'*UN LLIBRE TRIST*

La traducció d'*Un llibre trist* fou ben rebuda i celebrada pels lectors contemporanis. En una carta de l'octubre de 1897, Pereda demanà a Oller que li enviés «cierto libro de V., traducción de unas historietas rusas, que he visto mencionado en un periódico» (Bensoussan 1970: 398). Oller li envià tant l'obra de Tolstoi com la de Turguénev, i al novembre, després d'haver-les llegit, Pereda li comentà (Bensoussan 1970: 399):

> Aunque no contuvieran los dos tomitos más que *La mort d'Ivan Iliitch* y *La execució de Troppman*, sería mucho contener, por el arte exquisito con que están hechas […] De la traducción sólo puedo decirle que me ha parecido estar leyéndole a V. en sus obras originales, de lo que yo deduzco que ha de ser excelentísima; y el mismo juicio he formado de la de los restantes capítulos de ambos libros.[22]

Quelcom semblant diu Francesc Matheu, en una carta del 14 d'agost de 1897, també conservada al Fons Narcís Oller de l'AHCB, en relació a la traducció dels *Poemets en prosa* de Turguénev: «T'ha sortit molt bé; no s'hi veu la pena de la traducció, semblant un llibre original. Crech que això es lo mèrit màxim de un traductor, y, noy, això és ben teu». A *La Vanguardia* aparegué una crítica de Juan Buscón (pseudònim d'Ezequiel Boixet) on elogia la magistralitat de la traducció d'*Un llibre trist* perquè,

22. Cito la transcripció que en féu Bensoussan (1970). Els originals es troben a la correspondència de Narcís Oller conservada a l'AHCB. La primera carta correspon al manuscrit 5D5316/C40-7 i la segona al 5D5316/C40-8.

segons diu «ofrece el raro mérito de reflejar con magnífica precisión el estilo y el pensamiento tolstoïanos» (Buscón 1897: 1).

A l'AHCB es conserva un manuscrit titulat *Traduccions, per Narcís Oller* i firmat per Vox Populi —pseudònim usat tant per Joan Oller, fill de l'escriptor, com per Francesc Matheu a la revista *Catalana*—, on, per lloar el volum de traduccions que Oller acabava de publicar el 1921 (amb Flaubert, Pierre Loti, Victor Hugo, Eça de Queiroz), es recordaven les traduccions russes de 1897, fet que pot ser indicatiu de la bona rebuda que havien tingut en el seu moment:

> Entre lo molt i bo que ha traduït l'Oller aquest volum sobrepassa en quant a estil i a *traducció* a n'aquells grandiosos *Poemets en prosa* de Tourguenef i al *Llibre trist*, traduccions de Tolstoi, que va donar al públic vintitants anys enrera.[23]

5. CONCLUSIONS

Com comenta Jordi Castellanos, tant la traducció d'*Un llibre trist* com d'*Els poemets en prosa* i *L'execució de Troppman* de Turguénev, fetes durant un període en què Oller es dedica a la traducció perquè no es veu amb cor d'escriure obres de creació, poden ajudar a comprendre el gir que fa l'escriptor en la seva literatura, el qual el portarà, una mica més tard, a finalitzar l'escriptura de *Pilar Prim* (Castellanos 2011: 12). Si bé no entrarem ara a valorar fins a quin punt aquestes obres russes l'influencien en la seva producció posterior, creiem que la seva anàlisi, tal i com hem fet amb *Un llibre trist*, permet entendre millor certs aspectes de l'ofici de traductor i escriptor d'Oller. Per començar, la contraposició del text meta amb els textos intermedis evidencia un treball molt conscient i pausat de caracterització de les veus. La por habitual del traductor d'allunyar-se excessivament del text d'origen i de trair-ne el contingut, hauria pogut constrènyer l'escriptor, que hauria pogut limitar-se a traslladar el sentit amb el mateix estil neutre de les versions franceses. Tanmateix, Oller, malgrat fer de traductor, es manté fidel a la seva manera d'entendre el text i l'estil literari, i no tracta de manera diferent l'activitat de traducció i la de creació. No és estrany, doncs, que els seus contemporanis el felicitin per haver aconseguit unes traduccions que semblen textos originals. Però Oller, malgrat que sembla buscar aquest efecte conscientment o inconscientment, no s'apropia del text fins al punt d'oblidar que està fent de torsimany. En aquest sentit, l'ús de més d'una font intermèdia, tot i que a vegades impliqui més incertesa, pot indicar la voluntat d'Oller d'aproximar-se, en la mesura del possible,

23. Manuscrit 5D.53-8/21-4 del Fons Narcís Oller.

al text rus. Si no podia aconseguir-ho a través del consell d'un lector de primera mà com Pavlovsky, devia considerar que l'ús de més d'una font podia donar-li més possibilitats d'acostar-se i ser més fidel a l'original. Tanmateix, el contrast entre les dues fonts que utilitzà, sovint molt diferents entre si, li devia generar un grau d'incertesa molt important que només podia resoldre d'una manera molt subjectiva, imaginant el text original o intentant intuir la millor solució segons la lògica del text. Podem aventurar, doncs, que Oller treballà fent una reconstrucció del text de Tolstoi en la seva imaginació; aquest text intuït seria l'original del qual intentà fer la traducció. Les traduccions intermèdies franceses, doncs, no serien més que instruments per deduir el text original.[24]

Ivan Garcia Sala
Secció de Filologia eslava (Dept. de Lingüística general)
Universitat de Barcelona
ivangarcia@ub.edu

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Al-Matary, S. (2010) «Daudet contra Tolstói: internacionalismo e importación literaria en *La España Moderna*», dins M. Giné & S. Hibbs (eds.), *Traducción y cultura. La literatura traducida en la prensa hispánica (1868-98)*, Bern, Peter Lang, pp. 275-288.

Araujo, F. (1899) «Leon Tolstoi y la literatura evangélica en el siglo xix», *La España Moderna*, 129, pp. 175-179.

Asún, R. (1979) «El proyecto cultural de la España Moderna y la literatura (1889-1914). Análisis de la revista y de la editorial», tesi doctoral dirigida per José Manuel Blecua, Universitat de Barcelona.

Avrova, N. (2004) «Narcís Oller, traductor de Grozà (*La gropada*) d'Aleksandr Nikolàievitx Ostrovski», treball de recerca dirigit per Enric Gallén, Universitat Pompeu Fabra.

Bensoussan, M. (1970) «L'amitié littéraire de José María de Pereda et de Narcís Oller à travers les lettres de Pereda et les mémoires d'Oller», thèse pour le doctorat sous la direction de I. S. Revah, Université de Rennes.

24. No voldria acabar aquest article sense expressar el meu agraïment a Diana Sanz, Xavier Bassas, Anna Gudayol i Enric Gallén.

— (1985) «Els camins d'Albert Savine, amic i traductor de Narcís Oller», dins J. Massot (coord.), *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit-3. Estudis de llengua i literatura catalanes IV*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 243-257.

Beser, S. (1977) «Les limitacions narratives de Narcís Oller», dins G. Colon (ed.), *Actes del quart col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (1986) «*La bogeria*, historia y discusión de una locura anunciada», dins N. Oller, *La locura*, trad. de Jordi Marfà, Barcelona, Edicions del Mall.

Bohigas, P. (1965) «Papeles de Narcís Oller», *Anuario de la Biblioteca Central y de las populares y especiales. 1961-1963*, Barcelona, Diputación Provincial de Barcelona, pp. 305-320.

Boutchik, V. (1947) *La littérature russe en France*, París, Librairie Ancienne Honoré Champion.

Buscón, J. (1897) «Busca, buscando», *La Vanguardia*, 25/06/1897, p. 1.

Cabré, R. (2009) «Narcís Oller», dins E. Cassany (ed.), *Panorama crític de la literatura catalana. Segle XIX*, Barcelona, Vicens Vives, pp. 427-447.

Dorado, C. (2009) «Introducción a *La Revolución y novela en Rusia*», dins E. Pardo Bazán, *La cuestión palpitante. La Revolución en Rusia. La nueva cuestión palpitante*, Madrid, Bercimuel, pp. 175-215.

Castellanos, J. (1982) «Correspondència Narcís Oller - Raimon Casellas», *Faig. Revista literària*, 19, pp. 52-69.

— (2011) «Pròleg», dins Narcís Oller, *Figura i paisatge*, Valls, Cossetània, pp. 7-23.

Gallén, E. (1997) «Narcís Oller, traductor teatral», dins *V Seminari sobre la Traducció a Catalunya*, Barcelona, Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, pp. 23-37.

— (2001) «Estudi introductori», dins N. Oller, *Memòries teatrals*, Barcelona, La Magrana, pp. 7-50.

Garcia, I. (2011) «Tolstói en catalán: el caso de *Ivan Ilich*», dins N. Kréssova (ed.), *Lev Tolstoi en el mundo contemporáneo*, Granada, Comares, pp. 61-71.

García-Ramón, L. (1886) «Cartas de París», *Revista contemporánea*, t. LXIV, II, pp. 278-289.

Gaziel (1962) «Una època memorable», dins N. Oller, *Memòries literàries. Història dels meus llibres*, Barcelona, Aedos.

Ginebra, J. & P. Navarro (1999) «Les limitacions lingüístiques de Narcís Oller», dins M. Sunyer (ed.), *El Segle Romàntic. Actes del col·loqui Narcís Oller*, Valls, Cossetània, pp. 89-106

Grossman, L. P. (1936) «Smert Ivana Ilitxà. Història pissània i petxatània», dins L. N. Tolstoi, *Pólnoie sobrànie sotxineni pod obsxei redaktsiei V. G. Txertkova*, Moskvà, Khudójestvennaia literatura.

Halpérine, E. (1887) «Préface», dins L. Tolstoï (1887) *La mort*, Paris, Perrin et Cie.

Hemmings, F. W. J. (1950a) «Dostoyevsky in disguise. The 1888 French version of *The brothers Karamazov*», *French studies*, 4, pp. 227-238.

— (1950b) *The Russian novel in France. 1884-1914*, Oxford, Oxford University Press.

Llovera, A. (2011) «Una correspondència literària: Narcís Oller i Isaac Pavlovsky, trenta-vuit anys d'amistat», treball de fi de màster dirigit per Enric Cassany Cels, Universitat Autònoma de Barcelona / Universitat de Barcelona.

Maseras, A. (1995) *Vida de Narcís Oller*, a cura de Montserrat Corretger, Tarragona, El Mèdol.

Motíleva, T. L. (1961) *Khudójestvennie proizvedénia L.N. Tolstogo v perevódakh na inostrànnie iazikí. Otdélnie zarubéjnie izdània. Bibliogràfia,* Moskvà, Iz. Vzesoiúznoi kníjnoi palati.

Obolénskaia, Iu. (1998) *Dialog kultur i dialéktika perevoda. Sudví proizvedeni rússkikh pissàtelei XIX veka v Ispani i Latínskoi Amérike*, Moskvà, MGU.

Oller, N. (1929) *Obres completes de Narcís Oller*, XI, Barcelona, Gustau Gili / Llibreria Catalònia.

— (1962) *Memòries literàries. Història dels meus llibres*, Barcelona, Aedos.

Opúlskaia, L. D. (1998), *Lev Nikolàievitx Tolstoi. Materiali k biografi s 1892 po 1899*, Moskvà, IMLI-RAN.

Pardo Bazán, E. (2009) *La cuestión palpitante. La Revolución en Rusia. La nueva cuestión palpitante*, Madrid, Bercimuel.

Pavlovsky, J. (2011) *Isaac Pavlovsky*, Orthez, France Libris.

Pinyol, R. (1999a) «La presència dels autors russos en les col·leccions catalanes (1892-1938). Unes notes i un inventari», dins M. Ruiz-Zorrilla (ed.), *Rússia i Catalunya. Primeres jornades de cultura catalana a Sant Petersburg*, Lleida, Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana, pp. 131-144.

— (1999b) «Les traduccions de Narcís Oller», dins M. Sunyer (ed.), *El Segle Romàntic. Actes del col·loqui Narcís Oller*, Valls, Cossetània, pp. 317-327.

— (2010) «Narcís Oller, traductor – via França – de literatura russa al català en el període 1886-1897», dins M. Giné i S. Hibbs (eds.), *Traducción y cultura. La literatura traducida en la prensa hispánica (1868-98)*, Bern, Peter Lang, pp. 431-444.

Polóssina, A. N. (2004) «Perevodi trilogui L. N. Tolstogo "Detstvo. Ótrotxestvo. Iúnost" na frants. iazik (po arkhívnim materiàlam)», dins A. N. Polóssina, *Iasnopolianski sbórnik*, Tula, pp. 233-242.

Rolland, R. (1913) *Vie de Tolstoï*, Paris, Hachette et Cie.
[s.a.] (1897a) «Onades», dins *L'Atlàntida*, 16, p.12.
— (1897b) «Onades», dins *L'Atlàntida*, 17, p.12.
— (1897c) «Onades», dins *L'Atlàntida*, 31, p.8.
Sardà, J. (1914a) *Obras escogidas de Juan Sardá. Serie castellana*, I, Barcelona, Francisco Puig y Alfonso.
Sardà, J. (1914b) *Obras escullides* [*sic*] *de Joan Sardà. Serie catalana*, Barcelona, Francisco Puig y Alfonso.
Shoemaker, W. H. (1963-1964) «Una amistad literaria. La correspondencia epistolar entre Galdós y Narciso Oller», dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXX, pp. 247-306.
Tayadella, A. (1986) «Narcís Oller i el naturalisme», dins M. Riquer, A. Comas i J. Molas (eds.), *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Ariel, pp. 605-668.
Tolstoï, L. (1882) «Trois morts», dins *Revue des Deux Mondes*, 7, juliol/agost, pp. 914-925. [Traducció d'E. M. de Vogué.]
— (1887a [1ª edició 1886]) *La mort*, traduit par E. Halpérine, París, Perrin et Cie.
— (1887b [1ª edició 1886]) *Dernières nouvelles*, traduites par Eléonore Tsakny, París, Nouvelle Librairie Parisienne.
— (1889) *Páginas rusas*, València, Pascual Aguilar.
— (1890) *Scènes de la vie russe. Pourquoi l'on tient à la vie*, Paris, Henri Gautier.
— (1892) *La muerte*, Madrid, La España Moderna.
— (1894) *La mort d'Ivan Iliitch,* traduit par J. Darville, París, Dentu.
— (1897) *Un llibre trist*, traducció de Narcís Oller, Barcelona, Tip. L'Avenç.
— (1961) «Tri smerti», dins *Sobrànie sotxinénie v dvadtsatí tomakh*, III, Moskvà, Khudózhestvennaia literatura, pp. 62-75.
— (1964) «Smert Ivana Ilitxà», dins *Sobrànie sotxinénie v dvadtsatí tomakh*, XII, Moskvà, Khudózhestvennaia literatura, pp. 57-113.
Vogüé, E-M. de (1886) «Les livres russes en France», dins *Revue des deux mondes,* novembre-desembre, pp. 823-841.